

NUTQNING AHAMIYATI VA UNING TURLARI

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti talabasi

Abdullayeva Manzura Abduvali qizi

Annotasiya: Ushbu ilmiy ish doirasida odamlar o'rtasida fikr almashish, ma'lumot yetkazish, his-tuyg'ularni ifodalash va muloqot qilish vositasi sifatida katta ahamiyatga ega. Nutq orqali insonlar o'z fikrlarini, qarashlarini, tushunchalarini va hissiyotlarini boshqalarga yetkazishi ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: Nutq, ommaviy nutq, til, tilning funksiyasi, tilning leksik, normativ xususiyatlari.

Аннотация: В данной научной работе он имеет большое значение как средство обмена идеями, передачи информации, выражения чувств и общения между людьми. Показано, что люди передают другим свои мысли, взгляды, понимание и чувства посредством речи.

Ключевые слова: Речь, публичная речь, язык, функция языка, лексика, нормативные особенности языка.

Abstract: In this scientific work, speech is of great importance as a means of exchanging ideas, conveying information, expressing emotions, and communicating between people. It has been shown that people convey their thoughts, views, understandings, and feelings to others through speech.

Keywords: Speech, public speaking, language, function of language, lexical and normative characteristics of language.

Kirish: Suhbat qilish jarayonida nutqning ravon tushunarli bo'lishi kerak. Insonlar birbirlarini tushunish uchun muloqot shakli ya'ni nutq jarayoni oson so'zlashuv tizimidan foydalanish samaralidir. Bu mavzu biz uchun global va qiziq. Shunday ekan e'tiborimizni nutqning ma'nosiga qaratmoqchimiz.

Asosiy qism:

Nutq — bu insonning o'z fikrini yoki g'oyasini boshqalarga ifodalash vositasi bo'lib, til va so'z boyligidan foydalangan holda maqsadli auditoriyaga ta'sir o'tkazishdir. Nutqning ahamiyati katta, chunki u nafaqat axborot uzatishda, balki ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda, madaniyatni rivojlantirishda va o'zaro tushunishni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Nutq turining maqsadi va auditoriyasi uning xususiyatlarini belgilaydi, shuningdek, nutqning samaradorligi uning maqsadga qanchalik erishganiga bog'liq. Nutq-ma'lum qoidalar asosida yaratilgan til tuzilmalari orqali odamlar o'rtasida tarixan shakllangan muloqot shakli. Nutq jarayoni, bir tomondan, til (nutq) vositalari orqali fikrni shakllantirish, ikkinchi tomondan, til tuzilmalarini idrok etish va ularni tushunishni o'z ichiga oladi. Nutq og'zaki muloqot hisoblanadi.

Til — bu insonlarning fikrlarini, his-tuyg'ularini, g'oyalarini ifodalash, axborot almashish, muloqot qilish vositasi bo'lib, o'zaro tushunish, jamiyatda axborot almashish va madaniyatni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Til nafaqat so'zlar to'plami, balki ular orasidagi grammatik munosabatlar, tovush tizimi va iboralar orqali tuzilgan murakkab tizimdir.

Tilning ahamiyati:

1. Muloqot vositasi: Til insonlar o'rtasida fikr va axborot almashish, o'zaro tushunish uchun asosiy vositadir. U insonlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatadi.

2. Axborot uzatish: Til orqali biz o'z bilimlarimizni boshqalarga yetkazamiz. Bu o'qitish, ta'lim berish va ilmiy ishlarni amalga oshirish uchun muhimdir.

3. Madaniyat va tarixni saqlash: Til millatning madaniyati, urf-odatlari va tarixini avloddan-avlodga o'tkazishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

4. Shaxsiy rivojlanish: Til orqali inson o'z fikrlarini aniq, to'g'ri va tushunarli tarzda ifodalay olishni o'rganadi, bu esa uning shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi.

Tilning asosiy funksiyalari:

1. Kommunikativ (aloqa) funktsiyasi: Til orqali odamlar o'zaro muloqot qilishadi, fikrlarini, his-tuyg'ularini va axborotlarni bir-birlariga etkazishadi.

2. Ekspressiv (ifodalovchi) funktsiyasi: Til insonning ichki dunyosini, ya'ni his tuyg'ulari, istaklari va kayfiyatini ifodalash uchun ishlatiladi.

3. Imaginativ (tasavvurlovchi) funktsiyasi: Til yordamida insonlar o'z tasavvurlarini, orzularini va ijodiy fikrlarini boshqalarga etkazishadi. Bu adabiyotda, san'atda va ijodiy sohalarda katta ahamiyatga ega.

4. Metalingvistik (tilni tushunish) funktsiyasi: Til yordamida boshqa til vositalari yoki tuzilmalari haqida gapirish mumkin. Masalan, grammatik tushunchalarni tushuntirish.

5. Regulativ (boshqaruvchi) funktsiyasi: Til odamlarni xulq-atvorini boshqarishda ishlatiladi, masalan, buyruqlar berish, maslahatlar qilish.

Tilning turlari:

1. Milliy til: Har bir millatning o'ziga xos tili bo'lib, uning ijtimoiy, madaniy va tarixiy xususiyatlarini aks ettiradi. Masalan, o'zbek tili, rus tili, ingliz tili.

2. Dialekt (lehcha) til: Milliy tilning turli hududlarda yoki ijtimoiy guruhlarda o'zgarib, maxsus xususiyatlarga ega bo'lgan turlari. Masalan, o'zbek tilining janubiy, shimoliy dialektlari.

3. Maxsus til: Muayyan soha yoki faoliyatga oid tildir. Masalan, ilmiy til, yuridik til, texnik til, san'at tili va boshqalar.

4. Qarama-qarshi til (yerlasha til): Dastlabki yillar va bolalikda o'rganiladigan til, ko'pincha oilaviy va mahalliy o'rta qatlamda ishlatiladi.

Tilning tuzilishi

1. Fonetik tuzilish: Tildagi tovushlar va ularning talaffuzi, aksent, intonatsiya va boshqalar.
2. Grammatika: Tildagi so'zlar va ularning shakllari, sintaksis (so'zlar o'rtasidagi munosabatlar).
3. Leksika: Tilning so'z boyligi va ularning ma'nolari.
4. Semantika: So'z va iboralar orqali berilgan ma'no va ularning tushunilishi.

Nutq inson faoliyatining muhim elementi bo'lib, insonga atrofidagi dunyoni o'rganish, o'z bilimlari va tajribasini boshqa odamlarga yetkazish, ularni keyingi avlodlarga yetkazish uchun to'plash imkonini beradi. Fikrni ifodalash vositasi bo'lgan nutq, ontogeneza rivojlanish jarayonida inson tafakkurining asosiy (lekin yagona emas) mexanizmiga aylanadi. Nutqning tushunarliqligi – jummalarni sintaktik jihatdan to'g'ri qurish, shuningdek, tegishli joylarda pauzalardan foydalanish yoki mantiqiy urg'u yordamida so'zlarni ajratib ko'rsatish; nutqning ekspressivligi uning hissiy to'yinganligi, til vositalarining boyligi, ularning rang-barangligidir. Nutqning ta'sirchanligi – bu nutqning o'ziga xos xususiyati bo'lib, u boshqa odamlarning fikrlari, his-tuyg'ulari va irodasiga, ularning e'tiqodlari va xatti-harakatlariga ta'sir qilishdan iborat.

Xulosa:

Nutq insonning fikrlarini boshqalarga etkazish, muloqot qilish va axborot almashish vositasi sifatida juda muhim ahamiyatga ega. U shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishda, madaniyatni saqlashda, va jamiyatda tushunishni ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi. Nutqning turli turlari, masalan, og'zaki va yozma nutq, rasmiy va norasmiy nutq, odamlarning maqsadiga va auditoriyasiga qarab o'zgaradi. Har bir tur o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, samarali muloqot uchun alohida ahamiyatga ega. Nutq, umuman olganda, odamlar o'rtasidagi munosabatlarni rivojlantirish, bilim almashish va jamiyatda ijtimoiy tartibni saqlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu

jarayonda nutqning aniq, ravon va tushunarli bo'lishi uning muvaffaqiyatli bo'lishining asosiy omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rus ensiklopediyasi. – M., 2015. – T. 28. – S. 456-458.
2. Vygotskiy L. S. Fikrlash va nutq / Tahrirlangan va V. Kolbakovskiyning kirish Maqolasi bilan. – M.: Davlat ijtimoiy-iqtisodiy nashriyoti, 1934. – 326 b.
3. Jinkin N. I. Axborot dirijyori sifatida nutq. – M.: Nauka, 1982. – 159 b.
4. Rozov N. S. Til va ongning kelib chiqishi. Qanday qilib ijtimoiy buyurtmalar va kommunikativ tashvishlar nutq va kognitiv qobiliyatlarni keltirib chiqardi. Novosibirsk: Qo'lyozma. 2022. 355 b.
5. Bikerton D. Adam tili: odamlar tilni qanday yaratgan, til odamlarni qanday Yaratgan. M.: Slavyan madaniyatlari tillari, 2012.